

Sidiica alsiiatá,

melleb: **100 FDJ**

1^{hayto} liggida, 2^{hayto} biló, Qasa-dirri 2005

Ammunta:

**Feerá ixxiigáh eleytóoy,
Ixxigá dadal eleytó**

Acmaad Malko Acmaad.....1-2

Iyyentitté:

Hayyeyyooná: Kutâ gambí

Ismaa'qil Qali 2

Yangoorowe qangooru: fidgá

(naharsi biló).....2

Cisab sabkata :fidgá

(naharsi biló).....2

Qaafiyata: Bagi-kafnaana

Suuzaan Sigristi 3

Qafár missila

Macammad Casan 4-6

Inah afa

Shariif Ayfarac 6-7

Kas yacee yaaba: Barrâ weeló

Qali Buuha 7

Yangoorowe qangooru

Jiilaani Casan 8

Qadara: Seecó

Qali Buuha 8

Kawseynittê makaadoytá:

Ilsiisi

Jiilaani Casan 8

Feerá ixxiigáh eleytóoy, ixxiigá dadal eleytó

Acmaad Malko Acmaad

Qafár afat “feerá” maggo maqna le'mmay ta'kkél teetik edde yabnam “kutbé” maqna. “Feeraysó” yaktubeenimi, “feeraysiyyi” aktubiyya. Feeraysó kee kawsa seehadayti karaamatak rakiibóh tan lammaamay itta'llih gexxa. Wohih sabbatah feerayse wa'ah, kawse wa'a numih karaamat dudda maliyy, tah igma numih fardi baritaama. Immay barittó saami sinam inkih ma geyta, kaadu a saamik sinam inki gidé ma geyta. Hinnay kaadu, barittó saami ge'e mari tû-xiqik inki gidé isih edde ge'e wa'am tanih, sinam edde geysiise wa'am kaadu tanih.

Immay warâ-sinnák yawqeenim ixxiigá geytóh fardiy kulli numul yaniy agdubeh meqey kay karaamat dudda elle geya kinni way, tohih gar kulli seehadayti lem kinni way, sinam inkih boolul bool a garat leeddama addunyâ bagul way ma geyinna. Tohih sabbatah baadal, inkih sinam inkitanih warâ-sinnák tawqeeh, yayyaqeenimih fayxí seehadayti kaxxa soonóy wixih amfididge wayte tekke. Aydaadul, naharak, seehadayti edde yintifiqe “hiyerogilif¹” feeráy faraaqiinâ dabaanat ginnimteh saakuuy, a saaku fan feerá qilmi bisô-maxcó kee ayyuntittê dadalak rakiibô mansafah tanim kinnim giddi aalle

wayta way, seehadá teetit abittu dudde antafaq baadal, inkih dudda luk iggimá baysaanaah, ixxiigá leedá kulli num gudduysaanamih caddó agdabak ma gufinna. Tah kah tekkem feerâ tû-xiqih caddotínó hinnay seehadayti antafaqih agaagul kee kay duddih tallé.

Qafarafih kawsa

Tamah innam diggá luk tût inkaafák yabna waqdi'kkal dadal nafqi kee duddóh qakuuy, iggimá babbó kee ixxiigá gadaamáh wallók baadal, ayyuntitté a saaku inkih inki caxxat ane waytam waagá mali. Baad ummattootí feeráh elleytót abte dadlisenta kee ixxiigá (qilmi) taturuh edde gufteh gidé kee tohut ayyuntitté kee agootá bisô-maxcó kee meqennák edde geysisseemit “yaysi kee gacil” yabba innék tah tan: 1) kulli assamaq kee meqennáy dudda le caglitta dago ummattootí tan,

Feerá ixxigáh eleytóoy (katayyu)

2) kulli assam kee umannáy qeddinih addát xinta maggo ummattootí tan,
 Feerá af kee qaadá dadalih mansafa, kulli ixxigáh eleytóh mansafa.
 Sinam sidiica gexóh tan:

1) Feeráh eleytót is af kee qaadá dadliseeh, isih edde dadle maray qilmi taturuh ayrô tattoobál tan cutuukáh bagul qilmi gorantóh agxeexá yagdube yan,

2) Le ixxigá kee maddur qandéy kaxxa kulsa let cakki kura kee mekláy meqe abbaasite we'eh, dadalah meqe xintó haysitu aaxige we'e maray dadal gitat radey kilim gexó abay safar nabam elle qilsi yan,

3) Widir-raq baacatak kaxxa gudél yan maray maqar sinni ramoosáh bagul ticót anuk salalay dulmi caacoocá baaxó marmarissay, biyak kee qeebiy assommíh haffoofá kulli kabuk taagurey daliteeh, yomhoroore yan. Woh kulli assommí kee biyak umamublóh yembexe marak raqte saabóh yan maray kulli num kak amô-raaqah angacalluk nuwaayat lamma gabáh kak kak kafak yeneek, raba'kkal dadal winih caxxat yan mara hinna. Woh widir raaqat yan mara.

A sidiica marak kulli marih fanat, ixxigá kee dadal caddól, qaran kee baaxó fanat yan xexxar yaniih, naharsi mara kee sidochaytô marih fanat yan xexxar madaala mali.

Inki way, seehadayti inâ baguk baaxól, ooba, xeerik qaxah gaca, qaxak (tattabak) afah gaca. Usuk wo'nnaal daffeyná yaysitileeh, lakat cankakkabitaah, gulubuh gexa, sarra soolaah, ibaay waqdi akkaquk, ruubak gexó barta... Ellecabóh, arduk maacisa.

Woo kay ginô dadal xagar kee kasaay, angoyyi, yab kee agdabak inkih qilsuk, caddó caddóh, elle yakke'nnaal kay ixxigáay, xintó kee caxxih dadal kaadu dokkoowak, horak horah yakke. Woo yaniy cinniime wa'ak ugutak way cabe wa'anam ayyunti dadalay raagal yakkeh qaagu kinnih immay ummattá dadal ixxigá diifu kee metteebanni macal kee taamáh agdabay maqar ley aggiriqqe waytah iyyal yakke.

Kulli ayyunti tohik kulsak edderra he'eh gidé qeedalta bisô-maxcóh assamaq kee meqennáh addát yaniih, tohik qakuk kaat enni ittaamih gidé takke widir-raq umannáh caxxa kee xintóh addát yan.

Cisab sabkata: fidgá (naharsi biló)

61	"+"	45	":	53	=2
"-		"+		"-	
59	"-	55	"x	51	=204
"x		"+		"x	
57	"-	47	"x	49	=490
=114		=147		=98	

Kutâ gambí

Ismaa qil Qali Cummad

Awwal awwala iyyen, awka kee awká tene iyyen. Usun toobokók tene iyyen. Awki Macammad deqsitak yeneeh, awká Kutâ gambí deqsitak ten.

Ama urri abba barrá'llih yene iyyen. Buxál qasaddí deqsitta sagáy naba can le luk yeneeni iyyen. Kutâ gambí kutáh arabat gacca itteh saakuuk buxáh adaaruk ten. Tama barrá nabam ken niqibuk ten. Is Kutâ gambík tobookoyta qiddam malsitte. Carrak teyna, maaqot summi kaah haytam malisse iyyen.

Kutâ gambí tama malát teetik raddeeh, isi toobokoytah garayteh iyyen. "Y'ináh Macammadow koh warsam faxam liyok qasaddí can afat niif corrog yoh ma hayta" kaak itte? "Meqeh, y'ináh Kutâ gambíy" teetik iyyeeh, can afat niif corrog teetih he'eh iyyen.

Kutâ gambí woo waqdi kaa'lih yabteh iyyen: "Y'ináh Macammadow a carra ku abbah barrá koh tacee maaqo makmin, summi koh edde haytek" kaak itte.

Lammahaytô carra kaadu kaah garayteeh, "yi saqalaw, barrá, a carra gital keenaaní koh haytek, isi qasaddík amót gacaay, ibah m'orbin" kaak itte.

Tama barrá sidochaytô carra niqin lée kaal caxxam malisse iyyen. Kutâ gambí tama malák ma garcittinnaay, bar, isi toobokoyta tet baxih aracal inaaqissi hayteeh, kaa tuybududeh iyyen. Barrá, kah itte innaah, niqin lée ayradduk bahteeh, isi baxal korissi hayteeh, « Kutâ gambíy ahak wadir, qasaddí can ma cagalta » itte iyyen. Tet baxay carare, tet anay yoobbe waqdi « y'ulqow yoo qidda ? » teetik iyye. « K'ulqi koh qaadele » kaak itteeh, xinnaasitteh iyyen. Umam yascubil umam obta'mmay saaku carartem tet baxa kinnim tismite waqdi sinqiiq itteeh, edde rabte iyyen.

Nim diraabaay, Yallihim nummá.

Yangoorowe qangooru: fidgá (naharsi biló)

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	b	a	d		b	o	k	q	á		i
2	a	x	a		r						q
3	x	i	b	á		b			a	k	i
4	a	m				á		a			y
5		i	i	s	á		a	l	q	é	
6	e		r								
7	m	e	g	l	o			o		u	f
8	e		á		b			o			
9	l				t	i	q		o		
10					i	d	a		q	i	d
11	a		t	a		u	r		i		

Bagi-kafnaana

(= **bagi-daacóy gibdiih, daggowwu ittek
lamma ayrók naharat kah daffee wa'ana**)

Suuzaan Sigristi

Bagi-kafnan gibdaabinay baaxól maggom geytimaah, maggo saboobá le kinni. Ama biyak xeflih uma adoobak sinam yabbixe. Sinam maggom kafin maaqóy kaxxam edde taamiteeni, axcih, (qado bulá, bastá, qado ruddi, kafin furumtó, sokkar kee salfá le maaqó) takmeeh, caxâ-mixa kee qasi caxaaxuwa (kudrá) dagih xagta. Lée kaadu dagih yaaqubeeni, anfakaakaq m'abaana. Tamahat gaataay lamma umaané xala edde ossima : usuk bagi-kafnan kee caysô maggá xala. Tamah kataysalléh, xagarat gexxam faxxiimak ten lée daggossa.

Waqdik teyna, bagi daacó tamaateemih, agxét sugeeni, sinnit yabbixeenih. Tamah xaluh bagi daacóy dagih abbimtay gibdi, bagi biyaaka, kee inkinnah qabal bahtí le.

Gactaamah, sinam ama gibdaabini ken yabbixe waqdi, bagi-kafnan bahta maaqók taadeem hinnay bagi ruubu diwaawí xagta. Aysuk raqtam kah sugen aftók kataanaah, anfakaakaq abaanama. Tamah abaanam kubqi kaadu mali.

Abeh meqeemi :

- 1- maggo caxâ-mixa yakmeenimi ; (muuzuk kalihim axcih babbaay, liim, basteeki), maggo caxaaxuwa (kudrá) kaadu yakmeenim faxximta, axcih (bataatá, kaarootu, basala ww...). Tama aftóy ginô cambóh gadda le uluuqá tamsissaah, woysa bagi xabbacoowaah, kulli waqdi xabcin bagi-daacóh daffeyan.
- 2- Maggo lée yaaqubeeni faxximta. Kulli ayró, kulli num sidiica litri yaaqubeemi, (niqnin uddur inkinnah wohuk bisó xagaama). Shaahí, buna, kooká (gaat kaadu !!) kaffeiniy xagarak lée xayuk yayyaaqe le. Xagarak lée tawqem ma faxximta. Tama aftó xageenik, maggo lée kak bagul yaaqubeeni faxximta.
- 3- Ibah gexaanam faxximta. Tama gexó bar kaxxih yan marah meqeeh, qunxa urruh kaadu wo'nna. Abinnaan anfakaakaq dibuk bagu ma daacisay, lubbik-ramoodá wagga haytaamah meqeeh, kalah kaadu xagar meqenná le.
- 4- Gaat adooba daggoysaanama !
- 5- Bagi-daacó sinnit udurruse wa'anaah, ayróh addát idu kah abaanam faxximta, ceelallóh, subci takku, bar takku.

Kidoh, bagi-kafnan yeelleenik, ahaak iról tescessimeh tan koona siirá katayaanam meqe. Fulah nascassem tah teeti :

→ **kulli subci (faxximtek bar kaadu) miidit talbaqák kaxxa malkaqih gidé léek kaxxa shaahí figaan (bilaala) kibbát esgelli he'eni yaaqubeeni faxximta.** Tama talbaqáh mexexi uluuqál fuulaah, salid kak yawqeeh, wohuk wadir bagi-daacó meqe'nnaal oobisa. Talbaqá'llih maggo lée yaaqubeeni meqe. Gibdi bagi-kafnan yeelleenik, talbaqâ mexexuk lamma malkaq hoonu duudaanah immayu woo waqdi lamma kaxxa figgaan léek yaaqubeeni. Faxximtek, bar kaadu wo'nna aboonu duudaanah.

Lamma, hinnay sidiica ayróh addát, tama diwáh tû-xiq yambulleem faxximta.

Urru takku, soolimaamí takku, bar-kaxxi, hinnay biyaakita mari talbaqák qunxa malkaq léek figgaan kibbát hayya he'eni, yaaquboону duudaanah.

Dokteer (cakiim) amrisa diwaawí bagi-kafnan gibdaabina dago udduruh tafdigu duddah immay xer udduruh xiqtam maliy, urruffét taameeh, wadir bagi-kafnan gibdaabini gacu duudah.

Ama gibdaabinak nee taydeeru duddam dibuk **qeedal le maaqóy ginô cambó kee liyyi gadda le kee anfakaakaqay (ibi gexó)** uduurrutta sahtó neh bahtu dudda. Tamahim kaadu kubqi male.

Qafár missila

Macammad Casan Kaamil

Qafár ayyuntih addál missili kaxxa arac le. Usuk qafár warentak¹ maggom edde yantifiqqen exxá kinni.

Missili dago meqe yaabay seehadaytuh kas kee ascossí yakke kinni. Toh ta lamma missili neh baxxaqisa : « - *Missili yabti ascossí, feerá baaxóh ascossí. – Missili yabti meerraytuuy, caacay roobti meerraytu*». Missila kah baahaanam ummaan walalih addát iyyaanam faxaanam qaddooysoonu, yaaboonu wa'an yaabih culmá takku, yaaben yab edde alfoonu, hinnay kaadu mabló elle kuroonu kinni.

Nanu ta dago cubbussóh addál, missilak fiirik welu, lakal kay xoqoysi (nafqi), ellecabóh kay nuway kee decrót yaabelino.

I. Missili welu

Missili maggo welu le'mmay xeflih ux maxcóy sinam xayih raaqissu duddak xissiima.

1) Missili masu

a) Ux maxcó

- *Xiin naharaay, Soonó laka.*

- *Yakkaleeniih, yacleenih.*

b) Xer maxcó

- *Kaqleenik amók kaqlaanaah, yengeleenik baguk yangalen.*

- *Faxeway dibuk koo yaabisaah, wa'anam wes koo hayta.*

- *Agdime wa'anam ligdó koo waysissaah, Alliile wa'anam gar koo waysissa.*

2) Missili kak xissiima maxcoocáh ixximá

Missili xeflih lamma maxcók xissiima. Immay inki maxcók xissiima missili yanih. Dago way kaadu, sidiica maxcó, hinnay affara maxcók xissiima missili geytimah.

a) Inki maxcó yakke missila

- *Y'iná edde iyyen afat tey m'iyyan.*

- *Biili cusaanam mali.*

b) Lamma maxcó yakke missila

- *Affara iba lek moynob dooran, lamma iba lek iná dooran.*

- *Radeh umo'mmay roob koh radaah, Aabukeh umo'mmay baxi koh yaabuke.*

- *Adák daabá yaakumeeniih, Warakak deeró yargiqen.*

¹ Adaab (littéraure)

c) Affara maxcó yakke missila

Baxi sidiica gandi:

Baxi aabuke wa'am gandi,

Yooboke baxi boolaatam gandi,

Cate baxi kok rabam gandi.

II. Missili xoqoysi (nafqi)

Missila sidiicaamah baahan:

afat lon ixxigá yayballoonuh, iyyaanam faxaanam baxxaqisoonuh, hinnay mablóh addál garti-kuró edde aboonuh baahan.

1) Weeqá

- *Baahemli baahem ma kasaay, geemli ge'em ma hawweena.*

2) Nummá macassá

- *Yaab nummák sarra ma gexaay, nummá ma xiqan.*

- *Nummá yaabaanamah kacni ma yaggiriqqaay, yanit yaabaanamah tan maré ma taggiriqqa.*

3) Gar mascassá

- *Abbak raqtem baxi nagraah, caxák raddem kimbiró onkossa.*

- *Yallih cakki kee subac ma kumta.*

4) Qadli sinnâ macassá

- *Gexe cintam naharsi aláay, yaagureenim gamaddi alá.*

5) Qaadoodî sissinaané

Baadal enni itta ayuntitték mariiy isi qaadá le. A missili tamah diggoysa:

- *Aliiy ibbix leeh, mariiy qaadá le.*

- *Mari qaadáh lem mari qaybih le.*

6) Baaker massacakká

- *Caxát yan caxxah gabá rubtek gorommál tanim caxitta.*

7) Túuy túk tatceegeemih mascassá

- *Amó fillal meqeeh, filli amól meqe.*

Missili maggo xoqoysi leeh, wohih sabbatah, maggom kaat yaaffoofeeni'mmay fiirik usuk m'annal yaabuke ?

III. Missili nuwaaya

1) Missili ubká

Missili isih annaak ma yaabuka. Usuk tekkók teynâ sabbatah numuk teyni afat yaabuke. Immay uddur elle bisóh taturaamal, usuk kah yooboke sabab kee kaa naharak baahe num hawwensimtah. A saaku, missili

kah yooboke sabab kee kaa iyye num dago missilitték tamixxige. Too missilitték dagom ahaak gubal tan.

a) *Cammadi Yayyo*

Usuk Qabballá Cammadih baxak ten. Aydaadiseynitté elle warissa'nnaal, 1885 yooboke. Usuk naharak Yayyô Macammadih (1927-1944) "viziir" yekkeeh, sarra rabba iyyam fan (1972) Qali-Mirac "viziirih" suge.

1944, Cammadi Yayyo kee Yayyô Macammadih fanat umaané culte. Amoyti woo waqdi reedák kaa oobisam faxe. Cammadi Yayyo, sarra, missila takku wayta maxcô yaabe. Too maxcô tah teeti:

- *Lubaakah elle suge Kalól, wakri m'akka.*

Usuk tamah iyyeemih, Cabsháh amoyta fan Qali-Mirac luk gexeeh, Yayyô Macammad to'kkék luk yemeete qandéh gabát yibbixe.

b) *Gaqsiiti baxa*

Ama num maggo missilitté cabe iyyan. Inki ayró, num isi baxáh kah aysina numuk weeqá kaal yecee iyyen. Gaqsiiti baxi tama weeqá elle xagarat be'e iyyen. Weeqá le num, ayrók teyná, maggo mari elle yani'kkél, "Gaqsiiti baxal fardi tabseeh, usuk woo fardi yoh abe cinah yan" iyye. Sinam "Gaqsiiti baxaw, numuh fardi macah abe wayta" kaak itte iyyen. Usuk woo waqdi tama maxcô yaabeeh, missila tekke:

- *Dananah deesan garbó kee baxáh aysina abba oobbeh suge we'e.*

Inki saaku kaadu, amoyti "Gaqsiiti baxaw, missila neh baahey" kaak yexce iyyen. Usuk woo waqdi missili kinnim elle yascasse missila baahe:

"- *Missili yaaben yaabih gamadat baahi, yaaboonu wa'an yaabih foocat baahi*" yexce iyyen.

c) *Cayyú numu*

A saaku, Gabuutih Ummuuno deeqitta baaxók Faransaawi naharak elle daffeytem Cayyú² rakaakay kinni. To'kkél qado mari kaamolayyóh baaxô marat kaxxam xukkute. Tohih faxe waytíh Qafár kee qado marih fanat maggo maysattakooki tekke.

Liggidi 1883 yen saaku, "mars" deqsita alsah, "Pierre Arnoud" deeqita farangiiti Casan migaq le furraynu qide.

Qafár xintóh addál, num qide num canéh qidi, hinnay kudeh dardar maganat xiini yakkem tan. Casan qiddeem kaamolayyóh daffeyte farangí kinniimih sabbatah, sugte qaadá abinat assu ma duudinna. Qado mari tekkeemik mamuq essereeh, Qafár seeceenihi, daffeenih. To'kkél qado mari sinaamah buskut baahe. Casan abba abu wa'am isi bagut haysitti he'eh, tamah iyye:

- *Cané ma gacsaay, buskut m'akma.*

Usuk caxák tamah iyyeh orbeeh, gersi saaku baxi canéh « Pierre Arnoud » qideh.

² Obock

d) *Axayta*

Axayta, kaslé elle tascasse'nnaal, kaxxa qellamak tene iyyen. Afti qaadá³ elle itta'nnaal Qafár baaxól Gaalla sugteeh, qeebit ken dabbaysen. Ama qeebi abte agiirák numuk teyni Axayta kinni. Inki ayró, qeebil ulqi kaak mudduume waqdi ulqi radaamak, sarót watayya he'eh, qeebi elle abak ase. Macxi qeebik Gaggadél⁴ mododeeh, to'kkél macxi léé we'eh, kaxxam bakaare iyyen. Axayta woo waqdi Gacar deeqita aracal, macaxuk dibaarót ardi muddu he'eh, to'kkék léé tewqe iyyen. Macxi bakaarak waddiimeeh, wohuk wadir xaaguqa looweenih iyyen. Kulli num isih ge'em warsiteeh, Axayta woo waqdi decróh missila takku wayta maxcô yaabe :

- *Ulqi kak rade mariiy yani kaa.*

Usuk tamah ixixci iyyeeh, ulqi edde yexeeh suge boor afdiggi he'eh, ellecabô qangaráh "aysa yoo aaguqa." yexce iyyen.

e) *Laqoytá Cummad*

Usuk, 1864 kee 1902 fanat, Goobaqad abbah suge. Usuk Faransaawik Cayyúl waaliyih suge "*Leance Lagarde*" illih laqeenik⁵ 9, 1884, kataysiini xaganal firmá he'eh yen.

Inki saaku, num qeelal saq yafqe num baatilih qide. Usuk tahat kah asem, usuk num qiddi, isih meglóh Awsi amoyta eleelitti he'eh, canéh kay qammiy usuk niqba qidaana gidak ten. Qafár addál, seehadayti qidim cané leeh, biileyna hinnay inkih tan kedó kak meesitta. Wokuk gexak, biili xeflih atcatak yakke. Ama numuh tú gactek, usuk num kah qidem dibuk isi qammi canéh qidaana gida. Usuk isih kudeeh Awsa culeeh, kay kedó biilu mekelli haytam fan sulnaan meglóh gacteeh, biileyni raba kah loowe qammi cattimeh. Immay num kak qiden mari tama meklát ma leedinna. Wohuuy biili atcatak hinnay malák yekkek sarra. Tama leede waytí Tagorri Dardar gufteeh, usuk tamah Goobaqad abbah warse. Laqoytá Cummad woo waqdi biileyna, usuk num kak qide maral kaa tabsa gidah, Awsi amoytal biileyna kaah gacsaanam essere. Ummaan sulnaan, is meglóh eleelite num gamsaamih gar le itta Qafár madqáay, Kaslé Laqoytá Cummadal suge wayteemit kah asam faxem esserte. Usuk woo waqdi too maaqattá sababboysuh tama maxcô yaabe:

- *Aadóoy qaadá saltek, abbaay madqá muda.*

Ta maxcô woo saakuk wadir missila tekkeh raqte.

f) *Xagê Gumcud*

Usuk Racaytô Dadaarih culultuk ten. Usuk inki saaku, migaq le abbak raaqe baxal qaysóh orbá essere. Woo num naharak, orbá kaah cineh iyyen. Gumcud woo waqdi tamah kaak iyye:

³ Afti qaadá kak iyyaanam feeraysime we'e afat yaaba ayyuntih qaadá.

⁴ Gabtuutih Ummuunok Dikil makeftat raaqa bacari.

⁵ 09 août 1884.

- *Abba migaq baxal wa'anam makcâ barak ditêh umah, kuraanuk ditih umah, qallummék qidih umah.*

Num, usuk tamah kaak iyeye waqdi cinak suge orbá kaah abeeh, ta maxcó missila tekkeh raqte.

g) Tolâ Canfaxe

Tolâ Canfaxe kaxxa qadareynak ten. Usuk ayyunti addál tan umaaneená yassacakkem faxa waqdi yaysabbem niyaatam alwáh afat hayya he'eh axcuk yen⁶. Usuk siyaasâ caddól kaadu Canfaxê Macammad⁷ maggom yessecekke, axcih, amoyti Antonelli deqsita numu'llih "kabxá kee kataysiini" ittingeyih firmá he'e saaku⁸, Tolayti kaxxam yinqibe. Usuk qado mari kaamolayyó daabisam faxam ascassuk, amoyta afguuqát elle xaga qadar abeh yen. Woo qadarak inki roorti missila yekkeeh, woo missili ah kaa:

- *Rabta way ma bakaqta lakqó tuble inti.*

IV. Missili decró (sarriimaané)

A saaku, sinam maggom barrik magaalá fan obta. Urri daaswál marin af kee qaadá barta. Tohih sabbatah, missilat yantifiqeenim daggowtah. Qunxa horáy barittó marin afat abte woo afih missilitté bahta'kkal sinni ináh afih missilitté ma bahta.

Duma Qafár missila maggom mablóh addál baahak sugte. A way tuway le mari magaalál xeflih qadli caxá orba'kkal makaaban fan tú bahtam ma tan. " *Missili yab ma cabaay, yab ma kura*" axcuk sugte Qafár immay a way missili too massakaxxá cabeh.

1) Qusba gurral baahan missilitté

Missila qaadák elle baahak sugen gurri boolaateh immay a way qusba gurral kat yantifiqen.

a) Siyaasâ mara

Usun doorô gaaduh takku, hinnay aki sabaabah takku, sadar foocal yaaban waqdi keenik garab xeflih missila baahe kal ma yaaba⁹.

b) Gaditté kee ransoosí

Ransoosí kee gaditté aba mara, hinnay feeraysa mari yab baxxaqisuh, xeflih kaadu missilitté baaha.

- *Cabu wa'a daban cabe wayu wa'a migaq kot caba.*
- *Migaq wa'anamak maga q wa'anam meqe.*
- *Yakku wa'a baxi cankakkabók yakke.* (Talca feerayse ransáh migaqa.)

⁶ Kaaqaytu kee kayniiqeytâ qadar, hantuuta, wakri ww.

⁷ Canfaxê Macammad "Illalta" (1860 – 1900)

⁸ Ciggilta kudók 15, 1883 (15 mars 1883.)

⁹ «Gaddalih aben cogayyó kee mislih aben caddi ebbeltu mali» Acmad Diini, 1995.

(Yalli manók tayse diikó kaah yacaay.)

A saaku, Qafár af barittó daaswál barsaanah¹⁰. Barsan af dadlam yaniy qado. Barittó isi ináh afat abe mari sugtem bayi he'e wayu wa'ama kaadu naamineh. Tamah Qafár af kee qaadá meqe decró lem nee taybulle.

Kulli num isi duddól, faxe'kkél yanay afti-qaadáy baytíh gexxa gaaboysaah, feeraysam faxximta. Toh inkih nek amól yan fardi. Abeeniih, aracat he'anim baye waytam a missili neh baxxaqisa:

- *Abte gabá rabtaah, abeenim raqtah.*

Woyso, a saaku nanu abneh cabnam beera ciggilta horáh raaqe.

Afarafih baritto

Inah afa

Shariif AYFARAC

Faransa

Inah af macaay ? iyyaanam esseroh tan. A manol, kulli kaalibil, kulli mari is'inah afat yaaba. Woh kinnuk, mariiy le caddo kaat gufe. Tatruseeh, is hinnay mari edde yaabam abe maraa kee finqiseeh, is'afak taane mara kah yaniinim. Nanu Qafar ayyuntak ninni inah af maa caxxat nabbixe ? maa intik kaa nable? maca kaat xiqna? iyyaanam esseroh nel tan.

Fiiruk, inah af inna wadqi, dubuk inat taadem hinna makaado⁽¹⁾ ina kak kinni way. Namma xaltanik numuk teyni Qafar kak akke waa seehadayti Qafar afat yaabam tanih, hinnay Qafar baaxal cateh edde yaaba mari yanih. Wohuk kalah barittoh kaa barteh edde yaaba num yanih. Tah axcih, n'af kaat cuggah tan afittek wadir raaq kaal lafu lem diggaay, bolol sinni.

Nek mandaraltanim kaat aalle wayta maqal, ayrook ayro kaa bolaysaah, baatih kaa yacee. Dacarsittó mari cagalah kaat yaabaamah, ciggiilinnaanih wargul boolaatak maram neh qado.

¹⁰ Etiyobbiyá kee Eretreyyá.

Toh inkih kak tabbixem, kutbek kaat tan boola. Kaa yaktubuh, kawisuh macla mari dagooh, wohuk gexxaamah kaat feerassam wohuuk dago. Atcataak amo kaak nawqe kitooba 10 gali ma korta.

A saaku Qafar rasuk kulli ikkel kaah takke giclo nee maadak maacissa way, abinal assem uxih fan boola le. Amahak amakkaqsamuk, qafar af tatur hinnay finqaay, rabah yan afih weelo lem yoh tambulle. Ta weelok katuh, kaah macallaah, tikkinam kaat nakkem nel yan fardi. Ni kaxxa gad abe M.Q. TALCA “ *takkem mangoh faxe ken tekkek, bictam mangoh abe ken tekkek*” kah iyyeh yenê naah, abto tanim fayxi taniih, fayxi tanim niya tanim yaniy qado.

Baadal ummatta, is’afah barak loqoh angacalluh xinta. Nanu kaa daabiseeh, dadlise marih caalatat xinna. Amo elle taniiy, ah lino, ah abne kak innam aalle kal, daffa iyyeh marak tul yayse marih gamal lino. Iginnooh, balkih derre nek takkem, af bayek kinnaane ane waytaama. Af kak rabe seehadayti, elle yan guubul, maa manoh yan , kay bis le marih af barteeh, ken wakay-caalih gubat xiine week. Gexak yeneek, ken yakkem xiibay wadu sinni.

Noobokeemiiy, takke, kuran innah net yakriyen Qafar afih gaddaliino. Gadda lem maca kaat hayta, fayu kaat abnam maca net hayta, uma leey kaa beytak medmed kaah akke waynek. Coocay, maacisinnaanih maaca kaa raartak gina kaah gee waynek. Kaal qidan booloolak gob kaah akke wayneeh, usuk nek rabek, m’iyya kinninooh, m’iyya nek iyyan? Qafar ayyuntâ may kah rammitaanam rikel ma raqta, manô massamaqqay kukta kah abna berra ma taalla.

Qafar af baye kalaanam, fiirik, nel tan, geerak, nel ciggiltu wayta aadol tan. Nek kulli num duudaamat kaak ase kaa tekkek, bolol hinnay bolok axce le, finqa hinnay firrama aalle le. Tikkî naamak kay dadalah gaadnek, mano nek diifu aallelem, cuggi neh seemat abelem bagi cubbih naaxige. Hay y’ummatey, “*Kibal inki Goytal lino, Qamli n’afah lino*” iyyaanam itro nek takkay. Firir cabba hayneh, ink’afak, inki num tikki neh, n’afih giclo elle tan kaalibil nafkanay. Muxxi muxxi, ta itro taallem faxximtam qunxaaneytak, nee kinni. Ni xaltani af neh sugusseh. Kaa feerasnaah, kitoobal kaa haynam, raq nek sinnim aydaadi neh yascasse. Badal, kutbe sinnuk teneemik, maa kina marih af baye. N’inah af woo gexoh gexak duma, abinnaanim kee axcinnaanin kaat feerasnay.

Ni tummabul tamah kaay, agxe nee qambalta.

Barrâ weeló

Qali Buuha

Inki ayró, numuk « *atu digibih, maa weeló le barrá faxxa?* » yexceeni iyyen.

Usuk woo waqdi faxa barrá ahaak gubal weeloyse:

- ✓ Qax miqay gari suumuta hinna,
- ✓ Qax umay fooqa kak reebisaana hinna,
- ✓ Xexxaarah gubaak iróh wagita hinna,
- ✓ Batiqáy filla kah qunuunusa hinna,
- ✓ Ariiqóh caacay sana yot alifta barrá hinna,
- ✓ Qakuh faxiqtu ceela hinna,
- ✓ Qidih baxaaxaqin barrá hinna,
- ✓ Ditih kuraanu ceela hinna,
- ✓ Gaahiltóy afhime cinta hinna,
- ✓ Falsafatah katlát gexa hinna,
- ✓ Baxaaxáy maali hidá le hinna,
- ✓ Baacoytáy baaca yoo kak gandissa hinna.

“*Barrá doore barrá ma geya*” missilah iyyaanaah, ama num tama weeló le barrá ge’e kalah rabe. Takkay ikkah, too barrák raqqa iyyeh diini lem gurrusaamal sattá kee ruftô saami geyak yen.

Yangoorowe qangooru

Jiilaani Casan Waata

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
A											
B											
C											
D											
E											

Tabtabbí

- Alamma caxxal aban digiri / xagarak xiq sinni'kke
- tú edde ho'onuh yixcixen saró / kaxxa léey qasbó le
- filli asimi / gaalak say tiyá
- caxá xalta mingili / affara xiyyuk tiik teena
- gubak sadu / baaxô niqná

Soltimá

- can edde rukan mingili
- aliyyak amri
- meerraytuh yaceen cakki
- cakki
-
- oobiyak amri
- yoobbeenim kee yubleenim warsaanama
- alaytó celta caxáy gibdi keená le.
- ginnili maxcó
- giribi
- ananoowuh lac abah yan xongoló.

Seecó

Qali Buuha

Xin yoh kurak, xacaace kal yoo dadlisa
 Xoq kah caxak, garcise kal yoo dadlisa
 Laqó soolak, bar muntuluulak, yoo dadlisa
 Yok cawle kal, yok taane kal yoo dadlisa
 Suumeyna yok ma wagtinay yoo bilqisa
 Barisaay, cubbusaay, yoo feeraysa
 Toronká maleh, yoo afeytisa
 Yot walaalaay, boxoxxoquk yoo dacrisa
 Laqmuume kal yoo mataray, yoo saadisa
 Rabak dumal yot macalaay, yoo saadisa

Kawseynittê farmó: Ilsiisi

Jiilaani Casan

«Aybad » migaq le maybalaalaqá bicsaah, feeraysa maraw, innih yan numuh kulsa le gadda siinuh gacsa. Annah tan maybalaalaqá qafár afat tawqem kaxxam ruffu yoo hayte. Tamah cagalaha, sin qaxmeqe abinay, isin ukumteeniy aydaadut culu wa'a kinni. Anu, to'kkél, ummattá kaadu a qaxme abina ilsiisaah, ken qoltam faxximta axce. A saaku, n'ummtá lamma gexóh tan:

- lon baaqid sinnák gexxaamah, sinni ináh af kawsimaah, feeraysimaamak karcita mari yan.

- saluh marin afat tatur kee bisô maxcó tanim yakkale mari yan.

Tama lammam, axcih, baaqid sinná kee salu mangacannáh nee tacayu waytam asmata. Ellacaboh, aybad maybalaalaqáy tooboke baye kala axce. Malá lem malát tet qokoltaama, maalu lem maalut tet qokoltaama, ixigá lem ixigát tet qokoltaama.

“Aybad” ummattá inkih kibal elle leeh, waartah tan maybalaalaqá takkem teetih qaagita.

Aybad:

1. Sadarissô qaaqiseyna:

Ismaaqil Qali Cummad

2. Kawsí maró:

- Acmad Malko Acmad
- Ismaaqil Qali
- Macammad Casan Kaamil
- Shariif Ayfarac
- Qali Buuha
- Jiilaani Casan

3. Feerrassô maró

- Qali Buuha Cummad
- Yuusuf Omar Yuusuf
- Kaamil Qali Sumbuxuq
- Amiin Mohammad Cuseen
- Jiilaani Casan Watta
- Jiilaani Mohammad Daawuud
- Qali Bonoyta Turaab
- Muusa Mohammad Qabdalla
- Muusa Mohammad Muusa
- Cummad Barkat Siraaj

4. Maybalaalaqá sidó bicissam:

Suuzaan Sigristi

5. Kombuyuuteril feerassam:

Haawá Ismaaqil Acmad